

UDK 37.02

**G.Tillabaeva, lecturer,
Г.Тиллабаева, ўқитувчи,
Fergana State University,
Фарғона давлат университети,
Uzbekistan, Fergana city**

GOALS AND OBJECTIVES OF LITERARY EDUCATION

Annotation: the main foundation of the development of our Motherland is education and upbringing, and we must systematically organize our activities in this regard on the basis of comprehensive, clear plans. During the years of independence, the educational sphere was radically updated, and a huge amount of experience was gained in the practical application of advanced methods and techniques of teaching. Modern information and Communication Technologies, a modern educational and methodological base are being applied to the educational process.

Keywords: literature, reading, education, literary education.

АДАБИЙ ТАЪЛИМНИНГ МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ

Аннотация: Ватанамиз тараққиётининг асосий пойдевори таълим ва тарбия бўлиб, бу борадаги фаолиятимизни ҳар томонлама пухта, аниқ режалар асосида тизимли ташкил этишимиз лозим. Мустақиллик йилларида таълим соҳаси тубдан янгиланиб, ўқитишнинг илғор усул ва методларини амалда қўллаш бўйича улкан тажриба тўпланди. Таълим жараёнига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари, замонавий ўқув-методик база татбиқ этилмоқда.

Калит сўзлар: адабиёт, китобхонлик, таълим, адабий таълим.

КИРИШ. Адабий таълим асосини адабиёт ўқитишнинг мақсад, вазифалари ҳамда унинг мазмуни тушунчалари ташкил этади. Ҳар қандай педагогик фаолиятга киришишдан олдин кимни, нима учун, нимани деган саволларга жавоб бериш зарур. Оддий ўқувчидан китобхон

ўқувчини тайёрлаш, болаларни бадий сўздан таъсирланадиган, унинг жозибасини ҳис этадиган, ҳақиқий бадий асарни танийдиган, ўқиган асарини таҳлил эта биладиган ва ундан ўзига хулоса чиқаришга қобил, ўз қарашларини оғзаки ва ёзма равон ифода эта оладиган, бадий асар ўқишни ўзининг биринчи ҳаётий эҳтиёжга айлантирган ўқувчи шахсини шакллантириш бош вазифа сифатида туради.

АСОСИЙ ҚИСМ. Маълумки, таълим мазмуни концепсия, ўқув дастури, стандарт, дарслик ва қўлланмаларда экс этади. Таълимда тарбияланувчининг ҳаётий тажрибаси, маълумотларни ўзлаштириш имкониятлари кўп ҳолларда унинг ёш хусусиятига боғлиқдир. Бошланғич синфларда адабиёт предмети ўқитилмайди. Лекин адабий таълимнинг бошланғич узви бўлмиш "Ўқиш китоби" ўқитилади. Бошланғич синф ўқиш дарсларида адабий-эстетик тарбия бош мақсад сифатида қўйилмайди. Шунинг учун ҳам тизимли тарзда адабий материаллар ҳам берилмайди. Китобда адабий матнлар билан бир қаторда тарих, география, одобнома каби фанларга оид матнлар ҳам берилган. Чунки бу босқичда ўқувчиларнинг а) бехато, равон, ифодали ўқишлари, б) ўқиганларини тушуниш, тушунганларини тушунтира олиши, в) улар асосида оғзаки нутқни ўстириш, г) ёзма нутқни ва саводхонлик ривожлантириш асосий мақсад ҳисобланади. Бошланғич синфларда ўрганилган материалларни эстетик ёки тўла равишда дидактик таҳлил қилишни вазифа сифатида белгиланмайди, балки ўқилган матнлардан дидактик хулосалар чиқарши муҳим саналади. Синф ўқувчиларининг савияси, тайёргарлик даражасига кўра 3-4-синфларда матнларни дидактик таҳлиliga кенг ўрин бериш мумкин, шунингдек, эстетик таҳлил унсурларини ҳам кирица бўлади. Бу синфларда шеърлар қофиясини топиш, қофиянинг шеър муסיқийлигини таъминлашдаги аҳамиятига эътибор бериш, сўз ўйинларга диққат қаратиш эстетик таҳлил чизгилари дейиш мумкин. Ўрта синфларда бошланғич синфларда шакллана бошлаган кўникмалар ривожлантирилади,

малака даражасига кўтарилади. Бу босқичда ўрганилаётган асарларни дидактик таҳлил қилиш устувор вазифа бўлиб, эстетик таҳлил олдинги ўринга чиқарилмайди (яъни асосий вазифа сифатида белгиланмайди). Лекин эстетик таҳлил эътибордан соқит ҳам қилинмайди.

Диққат қилинса, дастурга кўра 5-синфда даставвал халқ оғзаки ижоди намуналаридан мақоллар, топишмоқлар ва эртаклар дарсликка киритилган. Бу ўқувчилар ёш хусусиятига кўра мантиқлидир. Чунки кечагина бошланғич синфдан чиққан болаларни бу адабий материаллар асосида ўқитиш осон, қулай ҳамда кўзланган мақсад, вазифаларга мувофиқ келади. Бошланғич синфдагидан фарқли ўлароқ матнлар тўла дидактик таҳлилга тортилади. Эзгу ишлар, эзгу қаҳрамонлардан ибрат чиқариш, ибратланиш, яхшиларнинг яхшилиги, ёмонларнинг ёмонлиги асоси ва омилларини аниқлаш асарларни ўрганишда етакчилик қилади, қаҳрамонларнинг характерли томонлари, хатти-ҳаракати, гап-сўзлари таҳлилга тортилади. Танланган адабий материал сезиларли даражада мураккаблаштирилган. Бола бу ёшда кунма-кун, ҳафтама-ҳафта, ойма-ой жисмоний, физиологик, ақлий жиҳатдан ривожланиб боради. Демак, ўқитувчининг вазифаси ана шу ўсишга мувофиқ тарзда танланган дарс материали асосида тарбияланувчининг онги ҳамда маънавий тараққиётини таъминлашдир. Бунда асар таҳлилига қўйилаётган талаб ва шакли ҳам такомиллаштириб бориш зарурати олдинги ўринга чиқади. Таҳлилда қиёслаш, солиштириш, зидлаш каби усулларни кенг қўллаб бориш мақсадга мувофиқ. Аввал болалар кўрган мултифилм, кинофилм қаҳрамонларига, ўрганилган асар образлари, воқелигига қиёслаш учун мурожаат қилинса, аста-секин ҳаётдаги одамлар, воқеа-ҳодисалар, ўқилган бошқа асарлар қаҳрамонлари, сюжети солиштириш объекти бўлиб хизмат қилади. Бу кейинги синфларда кенг кўламли ҳикоялар, ҳисса ва романдан парчаларни тўлақонли ўрганиш учун замин ҳозирлайди. Адабий таълим олдидаги бош мақсадга эришиш учун ўқитувчи бадиий

асарни ўрганиш йўллари пухта эгаллаб олиши шартдир. Ўқувчиларнинг фикринигина эмас, балки унинг туйғуларини, қалбини ҳиссиётлар оламини ҳам шакллантиришга аҳд қилган адабий таълим бадиий таҳлилсиз ўз муддаосига эриша олмайди. Чинакам бадиий таҳлил бўлмаган жойда адабиёт ўқитиш фақат қуруқ воқеалар баёнидан ёхуд яланғоч ғоялар тавсифидан иборат бўлиб қолади. Бундай ҳолатда эса бадиий матн ўқувчининг қалбига таъсир этмайди, унинг маънавияти шаклланишига ёрдам бера олмайди.

Адабий асарни дидактик таҳлил қилишдаги асосий тамойиллардан бири эстетик асосларнинг устиворлиги тамойилидир. Бадиий асар таҳлилидан асосан гўзаллик, нафосат ва эзгулик қирраларини топа билиш етакчи мавқе тутиши лозим. Адабий асарларни таълимий таҳлил қилишда индивидуаллик тамойили ҳам катта ўрин тутади. Бадиий асар - ижод маҳсули. Ҳар қандай ижод ҳамиша ҳам алоҳида шахснинг алоҳида фаолияти натижасидир. Бинобарин, алоҳида шахснинг алоҳида ўзига хос, индивидуал фаолияти маҳсули бўлмиш бадиий асарни синфдаги барча ўқувчига бирваракайига, ёппасига бериш, етказиш мумкин эмас. Ижодкор юракдан чиққан ҳосилани ёш юракка етказиш орқали ўқувчи шахсини шакллантириш адабий таълим олдидаги мақсад ҳисобланар экан, юракнинг умумий бўла олмаслигини, синфдаги ҳар бир ўқувчининг ўзига хос руҳияти, кечинмалар тизими, таъсирчанлик хусусиятлари, эстетик тажрибаси борлигини ҳисобга олиш йўли билангина мақсадга эришиш мумкин эканлиги аён бўлади.

ХУЛОСА. Дидактик таҳлилни самара билан амалга оширишда ҳиссийлик тамойили ҳам катта ўрин тутади. Бадиий адабиётнинг ўзи ҳиссиётга асосланган ҳодиса экан, уни ўрганиш жараёни ҳам ҳиссиётга йўғрилган бўлиши табиий ва зарурий бир ҳолатдир.

Адабиётлар:

1. Тўхлиев Б. Адабиёт ўқитиш методикаси.– Т.: Янги аср авлоди, 2006.

2. Мирқосимова М. Ўқувчиларда адабий таҳлил малакасини шакллантириш ва такомиллаштириш асослари. – Т.: Фан, 2006.
3. Куронов Д., Раҳмонов Б. Ғарб адабий-танқидий тафаккури тарихи очерклари. – Тошкент, Фан, 2008.
4. Куронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент, Akademnashr, 2011.
5. Nabijonova, F. (2022). Boshlangich sinflarda didaktik oyinlarning ahamiyati: Nabijonova Feruza. *Qo'qon universitetining ilmiy materiallar bazasi*, 1(000006).
6. Tillaboyeva, G., & Umarova, N. R. (2021). ALISHER NAVOIY ASARLARIDA BADIY TAXALLUSLARNING QO'LLANILISHI. *Студенческий вестник*, (13-5), 70-72.
7. Tillaboyeva, G. S. Q. (2022). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATIDA "SHAXS" TUSHUNCHASI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(2), 182-196.
8. Qizi, G. S., & Umarova, N. R. (2021). The use of anthroponyms and pseudonyms in alisher Navoi's gazelles. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 349-353.
9. Tillaboyeva, G. S. Q. (2022). TILSHUNOSLIKDA LIBOS NOMLARI. *Scientific progress*, 3(4), 506-514.
10. Karimov, U. U., & Karimova, G. Y. (2021). THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ACHIEVING EDUCATIONAL EFFECTIVENESS. *Журнал естественных наук*, 1(1).
11. Gulnoza, R., & Lola, K. (2022). OBRAZLAR TALQINIDA LINGVISTIK IMKONIYATLAR. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(Special Issue 3), 91-95.